

**CVIKOVÁ, Jana: KU KONCEPTUALIZÁCII
RODU V MYSLENÍ O LITERATÚRE. Bratislava :
Ústav svetovej literatúry Slovenskej akadémie
vied a ASPEKT, 2014. 271 s. 73 – 75**

Ivana Hostová

Feministické inšpirácie a postoje v slovenskej literárnej vede nemajú ani prídlhú históriu, ani (zatiaľ) pripevnú pozíciu. Možno to ilustrovať napríklad pohľadom do niekoľkých náhodne vybraných publikácií, ktoré majú ambíciu budovať kánon slovenskej literatúry 20. storočia, resp. jeho podstatnej časti. Trojzväzková antológia slovenskej literatúry a literárnej vedy *Čítame slovenskú literatúru* (1997 – 1998), ktorá sonduje obdobie v rokoch 1939 – 1997, z vyše 250 súborov ukážok obsahuje len 14 takých (cca 5%), ktorých autorkami sú ženy. *Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia* (2006) si všima 117 diel, pričom len v 12 (cca 10%) prípadoch ide o diela spisovateliek. Situácia nie je radikálne odlišná vo vzťahu k pokusom propagovať slovenskú literatúru v zahraničí – antológia *One Hundred Years of Slovak Literature* z roku 2000 predstavuje diela 8 (cca 13%) autoriek a 54 autorov. Iste, pri takýchto sumariizačných projektoch nemožno do úvahy nebrať fakt, že v priebehu 20. storočia u nás často jednoducho neexistovali platformy, na ktorých by sa ženy – autorky mohli dostatočne realizovať, z čoho vyplýva i fakt, že textov je zrejme menej. Napriek tomu však – ako vyplýva z porovnania zastúpených autoriek – pomer bolo objektívne možné posunúť smerom k väčšej reprezentácii ženských spisovateliek. Osobitným problémom sú samotné princípy zostavovania kánonu (slovenskej literatúry), vychádzajúce najčastejšie z rôznych modifikácií evolucionizmu a ignorujúce umlčané/zamlčané/potláčané (najčerstvejšie

šie v tu načrtnutom kontexte si možno všimnúť odmlčanie sa T. Lehenovej a nezaraďenie jej diela do jednej z troch spomínaných publikácií).

Nemožno však zas tvrdiť, že by išlo o prekvapivé zistenia alebo o situáciu, ktorá je špecifická pre postsocialistické krajiny či pre tzv. malé kultúry. Ako v súvislosti s britskou poéziou poznamenáva Peter Middleton v *The Cambridge History of Twentieth-Century English Literature* (2004), antológie, ktoré spoluutvárali kánon poézie Britských ostrovov, ešte ani v deväťdesiatych rokoch nereprezentovali poéziu písanú ženami adekvátne. Letný pohľad do novších antológií, napr. do *New British Poetry* (2004) či *The Oxford Handbook of Contemporary British and Irish Poetry* (2013) naznačuje, že situácia sa postupne – i keď pomaly – mení. Paralelné pohyby možno vidieť v utváraní ponovembrového literárneho kánonu u nás – v dvoch antológiách súčasnej literatúry z ostatných rokov, v *Antológii súčasnej slovenskej poézie* (2012) a *Prebúdzaní sedmospáčov* (2014), asi tretinu reprezentovaných autorov/autoriek predstavujú ženy. Tieto pohyby sa však ani v najmenšom neprejavujú v širšom, menej odbornom komunikačnom okruhu s väčším publikom – napr. iba v prípade jediného z tridsiatich textov, ktoré sú aktuálne zahrnuté vo vzdelávacích štandardoch stredných škôl, je autorkou žena.

Posun, zaznamenateľný v expertných kruhoch, nesporne súvisí so širšími spoločenskými, politickými a ekonomickými pohybmi. Nemalú rolu v tomto kontexte isto zohral aj vznik

feministickej organizácie Aspekt, ktorá autorám o. i. poskytla publikačnú platformu (časopis, vydavateľstvo, webový portál) a podnietila intenzívnejšiu reflexiu literatúry písanej ženami. S vročením 2014 Aspekt s Ústavom svetovej literatúry SAV vydáva monografiu jeho spoluzakladateľky Jany Cvikovej *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre*. Chápanie feministickej literárnej vedy na Slovensku – ako píše autorka v úvode publikácie – je doposiaľ až na pár výnimiek prevažne zjednodušujúce a málo poučené, čo sa odráža v (ne)schopnosti inšpiratívne a kriticky aplikovať prvky feministickej teórie a kritiky vo výskume slovenskej literatúry. Pritom nemožno poprieť fakt, že feministické uvažovania majú spolu s ďalšími kultúrne a sociologicky orientovanými dekonštrukcionistickými prístupmi (najmä postkoloniálne štúdiá vrátane ich nejednoduchého vzťahu k možnostiam modelovania postsocialistickej reality) slovakistike poskytnúť nástroje uvažovania o literatúre s vysokým explanačným potenciálom a vytvoriť väčšie možnosti na zapojenie sa aj do medzinárodných diskusií v humanitných vedách.

Cvikovej monografia pozostáva z troch relatívne samostatných kapitol. V prvej z nich – *Niektoré východiská a pojmy feministického a rodového výskumu* – autorka prostredníctvom sumarizujúcej a kritickej reflexie feministických textov (Babka, Barša, de Beauvoir, Bordo, Cavarero, Farkašová, Gilcher-Holteyová, Kobová, Oakley a i.) podáva prehľad základných orientácií vo feministickom uvažovaní (feminizmus rovnosti, rozdielnosti, postštrukturalistický/dekonštrukcionistický f.), krátko načrtáva charakter prvých dvoch vln feministického hnutia, ktoré dáva do súvisu so sociálnymi hnutiami a pristavuje sa pri vhodnosti termínu postfeminizmus, ktorý je počnúc deväťdesiatymi rokmi popri tretej vlne feminizmu (a so zložitými vzťahmi k nej) a ekofeminizme jedným z dominantných prúdov vo feministických uvažovaniach. Cviková tento termín nepovažuje za vhodný v slovenskom kontexte, ktorý je špecifický absenciou druhej vlny feminizmu. Pristavuje sa tiež krátko pri histórii termínov pohla-

vie a rod a v závere kapitoly načrtáva charakter a dejiny feministického diskurzu na Slovensku a v Českej republike. Slovenskú situáciu modeluje na pozadí charakteru lokálnej histórie („normalizácia“, demokratizácia pomerov, syndróm ne/dobiehania zameškaného), pričom konštatuje, že feminizmus sa v akademickom prostredí u nás výraznejšie zatiaľ presadil len vo filozofii. Zároveň však naznačuje aj meniacu sa situáciu: „od druhej polovice prvého desaťročia 21. storočia [dochádza v akademickom prostredí] k istým posunom v smere zvýšenej akceptácie a prinajmenšom parciálneho využívania týchto – feministických, rodových, queerových, postkoloniálnych a pod. – prístupov (...), ktoré sú multifaktoriálnym dôsledkom generačných zmien, vstupu Slovenska do Európskej únie, zintenzívnenej komunikácie so zahraničím, prenikania základných poznatkov týchto prístupov do štúdia a výskumu“ (s. 71).

Druhá kapitola – *Feministická literárna veda* – ponúka pohľad na metodológie a ciele feministickej literárnej vedy. Autorka sa v nej pristavuje o. i. pri diele E. Showalterovej (vrátane jeho kritického prehodnotenia z konca osemdesiatych rokov), ktorá vo vzťahu k formovaniu feministickej literárnej vedy zohrala iniciálnu úlohu. V monografii nájdeme napr. jej rozdelenie feministickej kritiky na feministické čítanie (žena reinterpretuje texty autorov) a gynokritiku (vytvorenie ženskej štruktúry analýzy textov písaných ženami) či jej reflexiu v českom kontexte (L. Indruchová). Jedna z častí sa sústreďuje na pokus o zachytenie tzv. rodového obratu v literárnej vede v Nemecku a na Slovensku, v rámci ktorého Cviková predstavuje napríklad osem základných okruhov otázok rodového výskumu ako ich sformulovala I. Stephanová (autorstvo, kánon, žánre, témy a motívy, obraz rodov, nové oblasti výskumu, metódy výskumu, estetický diskurz a tvorba teórie). Vo vzťahu k literárnej historiografii autorka ako metodologicky inšpiratívny text predstavuje štúdiu J. W. Scott z roku 1986 *Rod: užitočná kategória historickej analýzy*, ktorá vyšla v slovenskom preklade L. Hábovej v publikácii *História žien* (2006). Scott, nadväzujúc na P. Bourdieho, vychádza okrem

iného z toho, že rod je hlavnou oblasťou, prostredníctvom ktorej sa vyjadruje moc. Cviková ďalej načrtáva tri vývojové štádiá historiografie zameranej na sprítomňovanie žien, ako o nich uvažuje I. Schabertová: kompenzačnú históriu, históriu prínosu žien k existujúcim modelom dejín a *her-story* „jej históriu“ (v opozícii k *his-story* „jeho histórii“). V závere kapitoly sa krátko pristavuje pri kritickej reflexii jedného z modelov dejín slovenskej literatúry, uvažuje však aj o možnosti, „že sme na Slovensku svoju možnosť chápania rodu ako analytickej kategórie jednoducho premeškali“ (s. 141), čo by však bola škoda, lebo – ako som spomenula v úvode a ako možno vidieť i v poslednej časti monografie, v ktorej autorka feministicky číta *Encyklopédiu spisovateľov sveta* z roku 1987 – feministická literárna veda má možnosť ponúknuť prenikavé a pútavé interpretácie minulosti aj prítomnosti.

Nejednoduchý, polyfónny a rozsiahly objekt skúmania, determinovaný do veľkej miery i nepravidelným, oneskoreným a čiastkovým šírením jednotlivých prúdov uvažovania do geopoliticky a kultúrne rozličných priestorov, ktoré svoju špecifickosť odrážajú v interpretačných odlišnostiach a ktoré zároveň produkujú ďalšie vrstvy významov a samostatné smery (USA, Nemecko, Československo, Slovensko), má v prítomnej publikácii zásadný vplyv na kompozíciu. Tá je meandrovitá, jednotlivé funkcie monografie a línie výkladu (skratkovitý pohľad na dejiny feminizmov v sledovaných kultúrnych priestoroch, poskytnutie čiastkového prehľadu metodologických nástrojov, sondy do reflexie feminizmov v slovenskej literárnej vede, pôvod-

ný feministický výskum) sa v nej prelínajú, komunikujú navzájom a sú výdatne prehlbované bohatými poznámkami a odkazmi na existujúcu ďalšiu jazykovo dostupnú literatúru, nabádajúcu k ďalšiemu čítaniu. Na jednej strane táto kompozícia kladie istý odpor, miestami je argumentačná línia, často prerývaná digresiami a dištancujúca sa od vytvárania zjednodušených modelov, len ťažko uchopiteľná a frustruje viacnásobnou sprostredkovanosťou, ktorá intenzívne poukazuje na nenávratne stratenú ilúziu upokojujúceho „jadra“ či „počiatku“. Na druhej strane však otvorenosť štruktúry monografie, jej informačná nasýtenosť spolu so sondou do využitia feministickej kritiky pri uvažovaní o dejinách literatúry a kánonoch, výrazne posilňuje inšpiratívnosť publikácie vo vzťahu k ďalším výskumom. *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre* sa nesnaží objekt svojho výskumu predstaviť v autoritatívnej podobe (tá vždy môže byť len iluzórna) – skôr sa na spôsob fraktálu nekonečne približuje k odrazom objektov rôznych úrovní zovšeobecnenia a zviditeľňovaním rámcov, z ktorých prevrávajúcí diskurz vychádza (charakter kultúrneho priestoru, osobné zaujatie autora/autorky, funkcie textu), umožňuje zahliadnuť záblesky pochopenia a povzbudzuje k ďalším – študijným či výskumným – ponorom do problematiky. Či bude schopný domáci kontext reagovať – a či je preň tento impulz adekvátny a správne načasovaný, ukážu až ďalšie pohyby v reflexii slovenskej literatúry.

Mgr. Ivana Hostová, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Filozofická fakulta

Ul. 17. novembra č. 1

080 01 Prešov

Slovenská republika

e-mail: hostova.ivana@gmail.com